

Małgorzata Zając
Studium Doktoranckie Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego

Dariusz Mariusz Zając
Kustoszu Muzeum Pamiątek Turystycznych PTTK w Radomiu

Od muzeum PTK do placówki o znaczeniu ogólnopolskim

*„Przedmioty sztuki nie są własnością jednostki,
ale całego narodu, całego cywilizowanego świata.”¹
ks. J. Rokoszy.*

Muzea TT, PTK i PTTK

„Muzea (...) stanowiły zawsze cel turystyki.”²

Muzea są elementami wpływającymi na atrakcyjność turystyczną miast i regionów. Znaczenie muzeum zależy do wartości, tematyki i sposobu wyeksponowania zbiorów. Dodatkowym atutem jest lokalizacja muzeum – wyjątkowego znaczenia nabiera wykorzystanie dla celów wystawienniczych obiektów zabytkowych.

Warto jednak podkreślić inną zależność. Wiele z polskich muzeów zawdzięcza swoje istnienie właśnie turystom. Pierwszym, często nie profesjonalnym kolekcjonerem, którzy przemierzając kraj gromadzili mapy, spisywali teksty zasłyszanych pieśni, wykonywali szkice i fotografie, zbierali zapomniane sprzęty gospodarskie i niepotrzebne nikomu stroje. We własnych domach tworzyli prywatne kolekcje, które z biegiem czasu stawały się zaczątkiem muzeów regionalnych.

W Polsce idea opieki nad zabytkami i troski o dobrą kulturę rozwijała się od XVIII w. Wynikała z „tendencji europejskich jak i programu Stanisława Augusta i oświeczonej magnaterii.”³ Powstawały wówczas prywatne kolekcje dzieł sztuki. Nie powiodły się natomiast próby utworzenia muzeum narodowego.⁴

Po rozbiorach najbardziej świadoma i zamożna część społeczeństwa zaczęła gromadzenie dzieł „mających znaczenie dla narodu (...)”⁵ Pierwszoplanowa rola w tym zakresie przypadła Izabeli Czartoryskiej i Stanisławowi Kostce Potockiemu.⁶ Wciąż były to zbiory prywatne, ale nie składały się już tylko z dzieł sztuki, ale i z pamiątek historycznych, a dodatkowo były udostępniane społeczeństwu. „Z czasem stały się zbiorami publicznymi. Stanowiły więc formę przejściową, między prywatnymi dotąd kolekcjami, a (...) stopniowo uspołecznianymi.”⁷

Kolejnym ważnym etapem tworzenia muzeów, przede wszystkim regionalnych, był okres formowania się w XIX w. towarzystw społecznych. „Następowało stopniowe przechodzenie od prywatnych kolekcji i muzeów, indywidualnej i jednostkowej opieki nad zabytkami, do odpowiedzialności społecznej za dziedzictwo przeszłości”⁸

Największe zasługi dla muzealnictwa tego typu miały „organizacje turystyczne (Towarzystwo Tatrzańskie, Polskie Towarzystwo Krajoznawcze), organizacje szkolne (Polska Macierz

¹ Księga pamiątkowa Muzeum Regionalnego w Radomiu, H353/3955, k.1.

² J.P. Piotrowski, „Muzeum jako atrakcja turystyczna”, Społeczna Opieka nad Zabytkami, t. 2., s. 191.

³ F. Midura, 2004, Społeczna opieka nad zabytkami do 1918 roku, s. 251.

⁴ Ibidem, s. 392.

⁵ Ibidem, s. 251.

⁶ Ibidem, s. 251.

⁷ Ibidem, s. 385.

⁸ Ibidem, s. 393.

Szkolna, Towarzystwo Szkoły Ludowej, Towarzystwo Czytelni Ludowych), towarzystwa rolnicze oraz towarzystwa naukowe (Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Towarzystwo Ludoznawcze, Płockie Towarzystwo Naukowe, Towarzystwo Higieniczne w Częstochowie i inne)⁹.

Pierwszym muzeum regionalnym utworzonym z inicjatywy organizacji społecznej – Towarzystwa Tatrzańskiego, wyrosłym „ze społecznych zainteresowań Podhale”, było Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem. W ten sposób zapoczątkowano „nowy rozdział w muzealnictwie polskim”.¹⁰

Kolejną organizacją, która powołała do życia swoje muzea było Polskie Towarzystwo Krajoznawcze (PTK). Chęć tworzenia placówek muzealnych wynikała ze statutu organizacji, w którym zapisano, iż „gromadzi wszelkie zbiory, dotyczące fizjografii, folkloru, archeologii, etnografii, przemysłu, sztuki i t.p. (...) Roztacza opiekę nad zabytkami sztuki, pamiątkami historycznymi i osobliwościami przyrodniczymi w kraju.”¹¹

Według PTK „muzeum winno mieć za zadanie gromadzenie możliwie pełnego zbioru okazów, dotyczących całego obszaru kraju, lub też poszczególnej krainy (...). W muzeach powinny znaleźć się wszelkie okazy dotyczące ziemi wraz z przyrodą martwą i żywą oraz okazy odnoszące się do jej mieszkańców obecnych i dawniejszych”.¹² Takie zdefiniowanie zadań muzeów PTK zdeterminowało ich regionalny charakter.

Pierwsze placówki muzealne PTK powstały w Kielcach, Ojcowie i Piotrkowie Trybunalskim (1908), kolejne we Włocławku (1909), Łowiczu i Miechowie (1910).

Mapa 1 Muzea PTK w 1930 r. (w obecnych granicach Polski)

Przed I wojną światową (wg spisu M. Tretera) na ziemiach polskich istniało około 100 muzeów prowadzonych przez organizacje społeczne. Aż 1/4 placówek związana była z organizacjami turystycznymi. Mimo iż nie zawsze prowadzone były w sposób profesjonalny, dzięki zaangażowaniu twórców, udało się w nich zgromadzić cenne eksponaty.

Wyzwanie dla opiekunów muzeów stanowiły okresy obu wojen światowych. Tylko nielicznym udało się zapobiec rozproszeniu zbiorów, a po roku 1945 doprowadzić do reaktywacji placówek.

W 1950 r., w wyniku połączenia PTT i PTK, opiekę nad istniejącymi muzeami przejęło Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK). PTTK rozszerzyło znacznie działalność z zakresu muzealnictwa „m.in. o organizowanie izb regionalnych, izb pamięci, opiekę nad prywatnymi zbiorami i propagowanie rozwoju kolekcjonerstwa krajoznawczego”.¹³ „Działalność placówek muzealnych PTTK została usankcjonowana w aktach wykonawczych do ustawy z 15 lutego 1962 r. (zarządzeniem ministra kultury i sztuki z 26 stycznia 1963 roku, na mocy którego powierzono PTTK organizację społecznej opieki nad zabytkami) oraz w zarządzeniu Zarządu Głównego PTTK nr 20 z dnia 28 czerwca 1967 r. w sprawie zasad powoływania i organizacji muzeów regionalnych PTTK”.¹⁴

„W końcu lat siedemdziesiątych PTTK prowadziło 28 placówek i kilkadziesiąt izb regionalnych”.¹⁵ Zbiory wielu z nich były bardzo rozbudowane. Dlatego „z początkiem lat osiemdziesiątych (...) towarzystwo zaczęło przekazywać państwu”¹⁶ niektóre placówki.

⁹ Ibidem, s. 388.

¹⁰ W. Cichy, 1997, Raport o stanie muzealnictwa PTTK ..., s. 97.

¹¹ Ustawa Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Reprint., 2006, SKAUT.PL.

¹² F. Midura, 2004, Społeczna opieka nad zabytkami do 1918 roku, s. 250.

¹³ W. Cichy, 1997, Raport o stanie muzealnictwa PTTK ..., s. 98.

¹⁴ Ibidem, s. 98.

¹⁵ Ibidem, s. 99.

¹⁶ Ibidem, s. 99.

Mapa 2 Muzea PTT, PTK i PTTK rozwiązane, przekazane władzom samorządowym lub państwowym jednostkom muzealnym do 2008 roku

Dzięki temu zyskiwały one profesjonalną opiekę oraz dostęp do środków pochodzących z budżetu państwa. PTTK nie poprzestało jednak na dotychczasowej działalności muzealniczej, „przeznaczało środki na tworzenie nowych ośrodków dokumentujących kulturę regionu i ich historię”.¹⁷

Mapa 3 Muzea PTTK w 2008 r.

W 2008 r. PTTK prowadziło 14 muzeów. Były to placówki o charakterze regionalnym, o zróżnicowanej wielkości i wartości eksponatów. Rangę części z nich, na mapie turystycznej Polski, wyznaczały obiekty, w których zostały zlokalizowane. Najlepszymi przykładami były niewątpliwie zamek w Golubiu-Dobrzyniu, zamek Grodno, puławska świątynia Sybilli i bronowicka Rydlówka.

Poza tym, pod opieką Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej, funkcjonowały niewielkie regionalne izby, tzw. Ośrodki Kultury i Historii Turystyki Górskiej, gromadzące eksponaty dotyczące turystyki w danym paśmie górskim.

Mapa 4 Ośrodki Kultury i Historii Turystyki Górskiej

W tabeli 1 uwzględniono 48 muzeów, których założycielami lub współzałożycielami były oddziały PTT, PTK lub PTTK. Pogrubione zostały informacje dotyczące 13 placówek, które wciąż działają. Porównując te informacje z mapą (Mapa 3), na której zaznaczono istniejące muzea PTTK okazuje się, że brak jednego. Sytuacja taka wynika z tego, że założone w Radomiu w 1923 r. muzeum PTK zostało po wojnie przejęte przez Zarząd Miasta, a jego zbiory stały się zalążkiem funkcjonującego dziś Muzeum im. Jacka Malczewskiego. W 2001 r. założono w Radomiu natomiast nowe muzeum PTTK. Nie ma ono charakteru regionalnego i jest pod tym względem wyjątkiem wśród placówek PTTK. Z tego powodu warto je nieco przybliżyć.

Tabela 1. Wykaz muzeów TT, PTK, PTTK.

Nazwa muzeum	Miejscowość	Rok otwarcia	Organ założycielski	Rok przekazania
Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chałubińskiego	Zakopane	1888	Towarzystwo Tatrzańskie	1950
Muzeum Świętokrzyskie	Kielce	1908	PTK	1949
	Piotrków Trybunalski	1908	PTK	1949
MR PTTK „Bazar warszawski”	Ojców	1908	PTK	
	Włocławek	1909	PTK	1945 (?)
	Łowicz	1910	Z udziałem PTK	1948 – Muzeum Narodowe
	Miechów	1908/1910	PTK	1996 – władze samorządowe
MR PTTK im. Antoniego Minkiewicza	Olkusz	1911	PTK	
	Lublin	1914	PTK, Towarzystwo Rolnicze, Towarzystwo Higieniczne	1950

¹⁷ Ibidem, s. 99.

	Sandomierz	1921	PTK	1956 – Ministerstwo Kultury i Sztuki
	Radom	1923	PTK	1940 – Generalne Gubernatorstwo 1945 – Zarząd Miasta
	Tomaszów Mazowiecki	1927	PTK	1945 (?)
Muzeum Kurpiowskie	Nowogród Łomżyński	1927	Z udziałem PTK	1950
Muzeum im. K. Pułaskiego	Warka	1933	PTK	1960/1967
	Rabka	1936	PTK	
Muzeum Ziemi Łęczyckiej	Łęczyca	1936	PTK	1948 - Powiatowy Związek Samorządowy w Łęczycy
	Sieradz	1937	PTK	?
Muzeum im. Izabeli ks. Czartoryskiej	Puławy	1938/1949		
	Suwałki	1938	PTK	?
Muzeum Krajoznawcze	Sulejów-Podklasztorze	1950	Prowadzenie zlecone PTTK	1991 – Przedsiębiorstwo Turystyczno-Handlowe „Trybunalskie” w Piotrkowie
MR PTTK im. I. Łukasiewicza	Gorlice	1952	PTTK	
	Myślenice	1953	PTTK	1975 – Miejska Rada Narodowa
	Biecz	1953	PTTK	1961
	Krosno	1954/1955	PTTK	1958
Muzeum – skansen	Zubrzyca Górna	1955	PTTK	
	Grodzisk Mazowiecki	1956	PTTK	1995 – Gminny Ośrodek Kultury
	Żnin	1957	PTTK	?
	Lubaczów	1958	PTTK	1981
MR PTTK „Państwa Muszyńskiego”	Muszyna	1958	PTTK	
MR PTTK im. H. Ławniczaka	Krotoszyn	1958	PTTK	1998 – Miasto i Gmina Krotoszyn
	Nowe Miasto n. Pilicą	1960	PTTK	1993
	Kępno	1960	PTTK	?
	Poddębice	1961	PTTK	1990
MR w Dobczycach im. W. Kowalskiego	Dobczyce	1964	PTTK	
MR PTTK	Golub-Dobrzyń	1964	PTTK	
MR PTTK „Zamek Grodno”	Zagórze Śląskie	1965	PTTK	
MR Ziemi Zbąszyńskiej PTTK	Zbąszyń	1965	PTTK	Muzeum Ziemi Zbąszyńskiej i Regionu Kozła (?)
Muzeum Podhalańskie PTTK im. Cz. Pajerskiego	Nowy Targ	1966	PTTK	
Muzeum im. E. Zegadłowicza	Gorzeń Górny		PTTK	Koniec lat 70. XX w. – Muzeum Okręgowe
Regionalne Muzeum Młodej Polski PTTK „Rydłówka”	Kraków - Bronowice	1969	PTTK	
Muzeum Ziemi Limanowskiej	Limanowa	1970	PTTK	1987 – Rada Miasta
Muzeum Przyrodnicze	Krynica Górna	1971	Prowadzenie zlecone PTTK	?
Muzeum Historii Ruchu Rewolucyjnego	Hajnówka	1972	Prowadzenie zlecone PTTK	?

MR PTTK	Starachowice	1973	PTTK	
Wielkopolskie Muzeum Pożarnictwa PTTK	Rakoniewice	1974	PTTK	1995 – Centralne Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach
MR PTTK i UG	Iwanowice	1977	PTTK	
MR im. doc. dra A. Fastnachta	Brzozów	1981	PTTK	1994 – Urząd Miasta
Muzeum Miasta i Rzeki Warty	Warta	1981	PTTK	

? – brak danych lub dane niejednoznaczne

MR – Muzeum Regionalne

Źródło: Opracowanie własne

W Radomiu, tak jak na terenie całej Polski, za początki kolekcji, które później stały się eksponatami muzealnymi, należy uznać zbiory prywatne. Pierwsza radomska prywatna kolekcja, o której mówią źródła, należała do rodziny Hoppenów (właściciele apteki). Zapoczątkował ją Samuel, a kontynuował – jego syn Karol (znawca sztuki, podróżnik, zdobywca Mont Blanc). W skład kolekcji wchodziły przede wszystkim obrazy i szkice. Po śmierci Karola zbiory uległy rozproszeniu.

Bogata i różnorodną kolekcję posiadał E. Białokórski (cywilny gubernator radomski). F. Sobieszczański (historyk sztuki, cenzor) przyrównał ją do najciekawszych regionalnych kolekcji zachodnioeuropejskich. „Gabinet ten jestto obszerna i wysoka sala, mająca ze wszystkich stron szafy, w których umieszczone są porządkiem rzeczy kopalne, roślinne i zwierzęce, a naostatek wyroby rąk ludzkich, co wszystko nie wychodzi poza obręb guberni radomskiej. Zastanawiają tam naprzód szafy z ptastwem i innemi zwierzętami (...). Dalej znowu wszystkie minerały, starannie z napisami gdzie kopią się, poukładane (...). Podobnież liczne są kruszce, w rozmaitych stanach i exemplarzach (...). Osobna szafa zawiera szczególniejszą bibliotekę z drzew leśnych ułożoną; sąto książki wyrobione z każdego drzewa w lasach guberni rosnącego (...). Niemniej ciekawą jest szafa, zawierająca rozmaite przedmioty handlu i przemysłu teje guberni. (...) w odstępach szaf mieszczą się meble lub ozdoby podobnież tamecznego wyrobu (...). Dopełniają całości porozwieszane na ścianach obrazy, przedstawiające najpiękniejsze krajowidy słynnych i znanych tutejszych okolic.”¹⁹

Fot 1. Wystawa obrazów, rzeźb i starożytności w Radomiu (wg A. Kędzierskiego)

Druga połowa XIX w. to czas, w którym dużą popularnością cieszyły się „wystawy starożytności”. W Radomiu odbywały się one m.in. w domu Deskura, właściciela kolekcji tabakier i miniatur z kości słoniowej. W.J. Przychodzki posiadał meble, porcelanę saską i wiedeńską, rzeźby terakotowe, kopie Kurzawy, zegary. Ciekawy zbiór zgromadził T. Rewoliński (inspektor lekarski guberni radomskiej). Składał się on z dokumentów historycznych, autografów królów, rzeźb japońskich, porcelany, pamiątek historycznych oraz bogatego zestawu numizmatów, medali historycznych i religijnych, do którego w 1880 r. wydał katalog. Od T. Rewolińskiego pochodziła propozycja utworzenie w Radomiu pierwszego, publicznego muzeum.

Z myślą o takiej placówce gromadził zbiory ks. J. Rokoszy. Posiadał eksponaty archeologiczne, historyczne i dzieła sztuki. W związku z tym, że w Radomiu nie udało się utworzyć muzeum, kolekcja ks. J. Rokosznego stała się załączkiem Muzeum Diecezjalnego w Sandomierzu.

Idea utworzenia muzeum przyświecała także ks. J. Wiśniewskiemu, który od lat gromadził pamiątki i dokumenty historyczne, dzieła sztuki, zbiory archeologiczne, monety i medale oraz książki. „Objeżdżał parafie poszczególnych dekanatów i przeszukiwał pilnie kancelarie parafialne, zakrystie, strychy i różne zakamarki. Odnalezione materiały albo otrzymywał na własność albo wypożyczał. Z pietyzmem zabezpieczał drobne nawet ślady przeszłości narodowej (...) chciał przede wszystkim uchronić zebrane pamiątki przed doraźnym zniszczeniem i ukazać je społeczeństwu.”²⁰ Gromadzone przez ks. J. Wiśniewskiego zbiory nie stanowiły kompletnych kolekcji, często znajdowały się wśród nich obiekty przypadkowe.

¹⁸ Księga pamiątkowa Muzeum Regionalnego w Radomiu, H353/3955, k.1.

¹⁹ F.M. Sobieszczański, Wycieczka archeologiczna w niektóre strony guberni radomskiej odbyta w miesiącu wrześniu 1851 roku, 1852, s. 18-19.

²⁰ R. Otolńska, 2001, Polskie Towarzystwo Krajoznawcze w Radomiu w latach 1908-1939, s. 34.

Wynikało to po części z „braku informacji naukowej”, ksiądz sam podkreślał, że nie posiada merytorycznego przygotowania, a po części z chęci stworzenia zbiorów, których podstawowym celem będzie zachowanie tradycji polskich i wzbudzenie patriotyzmu, a nie systematyzowanie znalezisk.²¹

W związku z tym że, ks. J. Wiśniewski należał do pierwszych członków radomskiego oddziału PTK, założonego w 1908 r. przez P. Jarzyńskiego, Sz. Jastrzębowskiego i K. Grabińskiego, do podstawowych zadań oddziału zaliczono „przyjęcie i uporządkowanie oraz zagospodarowanie zbiorów muzealnych ofiarowanych i nabywanych z różnych źródeł”. Miała się tym zająć jedna w czterech sekcji – sekcja muzealna, prowadzona oczywiście przez ks. J. Wiśniewskiego

Fot. 2 Zarząd Oddziału PTK

Mimo iż posiadano deklaracje osób chętnych do przekazania swoich zbiorów muzeum, nie korzystano z nich przez kolejne dwa lata, z powodu braku odpowiedniego lokalu.

W 1910 r. ks. J. Wiśniewski zdecydował o udostępnieniu swoich prywatnych zbiorów Oddziałowi PTK w Radomiu. W 2-pokojowym mieszkaniu W. Gruszczyńskiego (weterana powstania styczniowego) przy ul. Żeromskiego 15 m. 3²² umieszczono ok. 1000 eksponatów, które od 6 listopada 1910 r. mogli oglądać mieszkańcy miasta. Wkrótce kolekcję wzbogacono o eksponaty z wykopalisk archeologicznych przekazane przez Sz. Jastrzębowskiego. W 1913 r. ks. J. Wiśniewski, przed wyjazdem do Borkowic, gdzie został proboszczem, przekazał zbiory, dotąd tylko zdeponowane w radomskim muzeum PTK, na rzecz towarzystwa. W autobiografii napisał: „Postanowiłem ofiarować Radomiowi moje muzeum, aby pamiątki po lepszej przeszłości dawały otuchę jaśniejszej przyszłości, by pamiątki po zasłużonych mężach zachęcały społeczeństwo coraz więcej grzęznące w śpiączce i materializmie do pracy i czynu dla dobra ojczyzny. (...) Zacząłem tedy pakować moje zbiory (...) przy pomocy miejscowej inteligencji (...) zostały ponumerowane i wciągnięte do księgi jako ofiarowane Krajoznawstwu”²³

W listopadzie 1913 r. na walnym zgromadzeniu członków Oddziału PTK w Radomiu podjęto uchwałę następującej treści: „Zbiory ks. Jana Wiśniewskiego są powierzone Oddziałowi Towarzystwa Krajoznawczego na rok jeden, podczas którego to czasu Oddział podejmuje się zorganizować muzeum i dać mu podstawy dla trwałego bytu. Jeśliby po roku ks. Wiśniewski uznał że Towarzystwo Krajoznawcze nie gwarantuje bezpieczeństwa dla zbiorów jego, zbiory te może wycofać. W przeciwnym wypadku zbiory przechodzą na własność Oddziału Radomskiego Towarzystwa Krajoznawczego, z tym zastrzeżeniem, że w razie gdyby Oddział przestał istnieć zbiory mają być oddane do Muzeum Diecezjalnego w Sandomierzu”²⁴

W kwietniu 1914 r. Oddział PTK w Radomiu, przy współudziale Towarzystwa Higienicznego, Lekarskiego i Prawniczego, znalazł dla muzeum pomieszczenie w domu M. Glogiera przy ul. Michałowskiej 1 (obecnie Sienkiewicza 12). Zarząd spisał umowę dzierżawną z M. Glogierem na lata 1914–17 na kwotę 600 rubli. Z powodu wybuchu I wojny światowej nie doszło do otwarcia muzeum w tym lokalu. Natomiast zmagazynowano tam eksponaty. Część z nich przejął na przechowanie inż. S. Magnus, członek założyciel PTK, prezes oddziału w Radomiu w latach 1917–22. Według J. Rokosznego, prezes „odszukiwał w dużej części zbiory, niedostatecznie przed kataklizmem wojny zabezpieczone i chciał je

²¹ Ibidem, s. 34.

²² Rocznik Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, 1910, s. 208.

²³ Autobiografia ks. Jana Wiśniewskiego, cz. II (1913-1921), k.2-4.

²⁴ Rocznik Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, 1913, s. 111.

umieścić w wielkiej sali byłego gimnazjum męskiego. Już miał przyrzeczony lokal i oddane klucze, a kiedy salę oczyszczał, zajął ją zarząd austriackiej kolei”.²⁵

Po wojnie próbowano odbudować działalność PTK w Radomiu. Pierwsze zebranie odbyło się już 27 listopada 1917 r. W styczniu 1918 r. Zarząd Oddziału skierował pismo do Rady Miejskiej informujące o ponownym powołaniu oddziału PTK i zamierzeniach otwarcia muzeum. Zaproponowano połączenie tworzącego się muzeum przyrodniczego z muzeum krajoznawczym i założenie ośrodka oświatowo-pedagogicznego, który pełniłby funkcje centrum „popularyzacji krajoznawstwa dla nauczycieli szkół ludowych, dla urządzania popularnych odczytów i pogadanek krajoznawczych, ogrodniczych, rolniczych i przyrodniczych”.²⁶

W odpowiedzi na pismo Rada Miasta, uchwałą z 26 kwietnia 1918 r., przyznała roczne subsydium w wysokości 600 rubli rocznie na utrzymanie lokalu muzeum miejskiego. Jednocześnie przyznano 300 rubli rocznie na działalność PTK.²⁷

W 1923 r. zbiory PTK zdeponowano w gmachu starostwa przy ul. Żeromskiego 53. W porządkowaniu i inwentaryzacji eksponatów brali udział członkowie zarządu: J. Jarzyńska, A. Pinno, E. Suchański, którzy odkryli, że brakuje części kolekcji i nie ma wszystkich katalogów. Dział archeologiczny segregował osobiście prof. W. Antoniewicz, przybyły specjalnie w tym celu z Warszawy.²⁸

Dnia 18 marca 1923 r. nastąpiło uroczyste otwarcie muzeum. Mowę wstępną wygłosił wiceprezes oddziału – A. Pinno. Aktu poświęcenia dokonał ks. J. Rokoszny. W uroczystości wziął udział m.in. A. Janowski. Muzeum, poza stałą ekspozycją, przygotowywało wystawy czasowe. Pierwszą z nich była wystawa przyrodnicza prezentowana do 12 kwietnia 1923 r. Następna nosiła tytuł „Obrazy Krakowskie”.

Od 1925 r. H. Sznurowy prowadził przy muzeum dział archeologiczny, pracując nad zbiorami ceramiki, wykonaniem kartoteki zabytków muzealnych i terenowych wraz z dokumentacją opisową i fotograficzną.²⁹

W 1925 r. muzeum zostało zmuszone do opuszczenia zajmowanych pomieszczeń. Zbiory zmagazynowano w pokojach biurowych i na strychu budynku starostwa. Trwały poszukiwania nowego lokalu. Dnia „1 maja 1926 roku uzyskano dwa małe pokoiki na poddaszu biblioteki Hempla przy ul. Żeromskiego 46 i tam złożono zbiory muzealne.”³⁰ W związku z tym, że nadawały się one jedynie do tymczasowego magazynowania muzealiów sejmik powiatowy zaproponował towarzystwu przejęcie zbiorów w zamian za przekazanie pomieszczeń składających „się z trzech sal z korytarzem w nowym gmachu przy zbiegu ulic Sienkiewicza i Moniuszki.” Rada PTK nie wyraziła jednak zgody na taką wymianę.³¹ Obiecała natomiast przekazanie oddziałowi środków na budowę nowego gmachu, pod warunkiem, że uzyska od Zarządu Miasta odpowiedni plac. Nie udało się. Ze stanowiska kustosa ustąpił ks. J. Rokoszny.

Sytuacja lokalowa muzeum zmieniła się dopiero, gdy prezesem oddziału PTK w Radomiu został dyrektor Państwowej Wytwórni Broni inż. K. Ołdakowski. Przeznaczył na muzeum mieszkanie na nowo wybudowanym osiedlu przyzakładowym Planty przy ul. Poniatowskiego 6. Muzeum zostało otwarte 30 marca 1930 r.

Do ekspozycji muzeum włączono wówczas nowe darowizny: kolekcje monet S. Dzikowskiego i A. Ufniańskiego, zbiory obrazów i starożytności polskich Kochalskiego i W.

²⁵ APR, Akta PTTK, Sygn. 29, k.1-5.

²⁶ APR, Akta Miasta Radomia, sygn. 8442, k.1.

²⁷ APR, Akta Miasta Radomia, sygn. 8442, k.2-5.

²⁸ APR, Akta PTTK, sygn. 4, k. 10-23, 30-32,78.

²⁹ S. Zieliński, 1988, Henryk Sznurowy 1893-1974, Radomir, nr 4, s. 79.

³⁰ K. Bielecki, Zarys historii oddziału..., s. 9.

³¹ Ibidem, s. 9.

Przychodzkiego, zbiory dokumentów historycznych, broni, fajansów oraz porcelany polskiej M. Szafrąńskiego.

W pierwszej sali muzeum umieszczono zbiory przyrodnicze. W czterech dębowych szafach eksponowano okazy ornitologiczne przekazane przez Radomską Dyрекcję Lasów Państwowych. Znalazły się tam przekroje pni drzew, zęby i kości mamuta oraz nosorożca. W drugiej sali umieszczono zbiory geologiczne i archeologiczne z okolic Radomia. Trafiły tam m.in. kolekcje archeologiczne W. Jastrzęboskiego i J. Rokosznego. Na ścianach zawieszono sztychy, litografie i fotografie przedstawiające Radom. Sala trzecia prezentowała zbiory historyczne. Eksponowano tu dokumenty podpisane przez królów polskich, ceramikę, wyroby przemysłu artystycznego oraz portrety wybitnych Radomian. Zbiory muzeum radomskiego nie były wówczas opracowane ani pod względem naukowym, ani pod względem muzealnym. Wystawiano wszystko co można było pomieścić na dostępnej powierzchni.³²

Kolekcją opiekowali się społecznie S. Neuman (numizmaty), inż. arch. A. Pinno (zbiory historyczne), H. Sznuro (dział archeologiczny), K. Marx (biblioteka) i S. Trzebiński (zbiory etnograficzne, przemysłu artystycznego i dzieła sztuki).

W 1932 r. muzeum obejmowało trzy działy: historyczny, przyrodniczy i archeologiczny. Jako kolejne powstały: przemysłowo-gospodarczy i etnograficzny. Ciekawostką jest to, że w muzeum prezentowały się firmy z okręgu radomskiego np. Zakłady Ceramiczne „Dziewulski i Lange” przygotowały pokaz procesu produkcji³³, a „Zakłady Wodociągów i Kanalizacji Miasta Radomia” przekazały w depozyt drewniany model radomskiej wieży ciśnień. Muzeum posiadało wówczas już modele rzeźni miejskiej, gazowni i mapę plastyczną Radomia. Muzeum wciąż otrzymywało nowe darowizny: Towarzystwo Filatelistów ofiarowało prawie kompletny zbiór znaczków pocztowych polskich, a Towarzystwo Rybackie kolekcję ryb miejscowych³⁴.

W 1936 r. na Walnym Zebraniu członków Radomskiego Oddziału PTK podjęto decyzję o zmianie nazwy muzeum na Muzeum Ziemi Radomskiej Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego im. ks. Jana Wiśniewskiego.³⁵

W 1937 r. muzeum zajmowało 4 izby i prowadziło działy: historyczny, archeologiczny, przyrodniczy, etnograficzny i graficzny.

Po wkroczeniu Niemców w 1939 r. i zajęciu przez nich budynku na Plantach, zbiory umieszczono w budynku przy ul. Grodzkiej 8, a następnie w lokalu przy ul. Żeromskiego 9.

Dekretem z 1940 r. oficjalnie rozwiązano muzeum. Ale jego zasoby postanowiono skatalogować. Pod nadzorem hitlerowców miał się tym zająć S. Trzebiński. Kiedy zakończył swoją pracę w 1942 r., został wywieziony do obozu w Oświęcimiu i tam zginął.³⁶ Opisane zbiory przekazano w zarząd Generalnego Gubernatorstwa. Doprowadziło to do dużych strat w kolekcji. Niemcy wywieźli prawie cały zbiór etnograficzny i zbiory ornitologiczne, a zbiory malarstwa i grafiki zdewastowali. Włączyli za to do radomskiej ekspozycji, pochodzące z różnych muzeów niemieckich, zbiory egzotyki i sztuki egipskiej, tworząc w ten sposób tzw. muzeum osobliwości. Uzupełniano je eksponatami skradzionymi z innych polskich placówek. Trafiły tu m.in. eksponaty archeologiczne: narzędzia kamienne, ozdoby brązowe i grafiki pochodzące z muzeum PTK w Ostrowcu Świętokrzyskim.

Poza stratami materialnymi muzeum utraciło także część ze swoich opiekunów. K. Ołdakowski – zginął w 1940 r, w Warszawie, S. Neuman – został rozstrzelany w Radomiu 1 marca 1944 r., J. Wiśniewski i K. Marx – zmarli w 1943 r.

³² W. Antoniewicz, 1930, Muzeum PTK w Radomiu, Ziemia, nr 15-18, s. 334-337.

³³ APR, Akta PTTK, sygn. 29, k.39-41.

³⁴ APR, Akta PTTK, sygn. 29, k.57,59,72.

³⁵ APR, Akta PTTK, sygn. 34, k. 38.

³⁶ A. Apanowicz, Historia Muzeum..., s. 16.

Po zakończeniu II wojny światowej nie od razu doszło do odtworzenia Oddziału PTK w Radomiu. W związku z tym „rozgrabione przez okupanta zbiory muzealne zostały przejęte przez władze miasta.”³⁷ Ten moment należy uznać za koniec istnienia muzeum PTK w Radomiu.

Towarzystwo podźwignęło się dopiero w 1952 r. i działa jako Oddział PTTK im. ks. Jana Wiśniewskiego. Jego władze nie rościły sobie więcej praw do kolekcji muzeum PTK. Ta początkowo została przeniesiona do budynku przy ul. Piłsudskiego 12 i stała się zasadniczą częścią Muzeum Miejskiego. Kierownikiem został inż. J.W. Paszkowski, długoletni opiekun zbiorów. Działem historycznym zajmował się A. Pinno, archeologicznym – H. Sznurowa, a konserwatorium – J. Umiński. W 1949 r. Muzeum Miejskie zostało przejęte – zgodnie z uchwałą z dnia 6 października 1949 r., przez Ministerstwo Kultury i Sztuki. Pod względem merytorycznym opiekę sprawowało nad nim Okręgowe Muzeum Świętokrzyskie. Zbiory liczyły wówczas 3000 eksponatów. Należały do działów: archeologicznego, historycznego, sztuk plastycznych, ceramiki i porcelany, mebli zabytkowych, sztuki chińskiej, ornitologii, zoologii, paleontologii i egzotyki. Niektóre z nich nie przedstawiały wartości naukowej (dział egzotyki, zbiory ornitologiczne i zoologiczne, czy zbiory mineralogiczne nie posiadające metryk i oznaczeń). Wartościowy i uporządkowany zespół stanowiły zbiory archeologiczne liczące ponad 700 eksponatów i numizmaty polskie w ilości ok. 1000 sztuk.

W 1952 r., kiedy J.W. Paszkowski odszedł na emeryturę, kierownikiem muzeum została A. Apanowicz. Radomskie muzeum, zgodnie z planami centralnymi, zostało przekształcone w tzw. muzeum podstawowe ze stałą wystawą „Rozwój świata” – czynną do 1962 r. W 1955 r. w górnych salach zorganizowano stałą wystawę „Historia Radomia”, która była czynna do 1961 r.

W 1958 r. muzeum przeszło pod opiekę Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Radomiu i otrzymało status muzeum regionalnego. W tym czasie przystąpiono do metodycznego uzupełniania określonych działów. Rozpoczęto od organizacji działu etnograficznego, kompletowania zanikających strojów regionalnych, wyrobów przemysłu ludowego i rzemiosła. Od 1965 r. dział ten prowadził dr S. Rosiński. Zgromadzone przez niego eksponaty dały początek Muzeum Wsi Radomskiej. Istniały także dział historii Radomia, dział malarstwa polskiego XIX i XX w. (posiadał największy w kraju zbiór rysunków J. Brandta) i dział archeologiczny. W 1962 r. przy muzeum zorganizowano tzw. uniwersytet kultury prowadzący cykle wykładów w zakresie upowszechniania kultury i sztuki.

Dzisiaj radomskie muzeum, którego zaczątkiem były zbiory PTK, nosi nazwę Muzeum im. J. Malczewskiego w Radomiu. Posiada 9 działów i jest największą placówką muzealną w regionie. Od 1975 r. mieści się w przy rynku, w zabytkowym gmachu kolegium pijarów.

Wyjątkowym wydarzeniem z punktu widzenia muzealnictwa radomskiego były obchody 90. rocznicy utworzenia oddziału PTK w Radomiu (1998 r.). Wtedy to Muzeum im. Jacka Malczewskiego zorganizowało sesję popularno-naukową, którą uświetniła specjalnie przygotowana wystawa eksponatów pochodzących z dawnego muzeum PTK. Jednocześnie zaprezentowano zbiór znaczków rajdowych, który stał się załącznikiem nowego, radomskiego muzeum PTTK – Muzeum Pamiątek Turystycznych.³⁸

---

³⁷ K. Bielecki, Zarys historii ..., s. 13.

³⁸ K. Bielecki, I. Wiernicka, Kalendarium, [w:] 50 rocznica Oddziału Miejskiego PTTK im. ks. J. Wiśniewskiego, s. 44-45.

Muzeum Pamiątek Turystycznych PTTK w Radomiu

*„Kto zbiera pamiątki przeszłości i otacza czią dzieła sztuki,
tego błogosławić będą wszystkie szlachetne dusze.
A terażniejszość niech tym zbieraczom podaje bratnią pomocną dłoń.”³⁹*
ks. J. Rokoszny

Muzeum Pamiątek Turystycznych PTTK w Radomiu jest najmłodszym muzeum Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. Jego początki sięgają 1996 r. Członkowie radomskiego oddziału PTTK podjęli wówczas próbę zgromadzenia znaczków pamiątkowych ze wszystkich imprez organizowanych przez stowarzyszenie na terenie ówczesnego województwa radomskiego. Zbiory miały być eksponowane przy okazji jubileuszów oddziału lub w czasie innych wydarzeń turystycznych w regionie.

Pierwszymi ofiarodawcami byli członkowie koła przewodnickiego w Radomiu i Regionalna Pracownia Krajoznawcza. Okazało się, że poza znaczkami z ziemi radomskiej przekazywali również pamiątki z innych regionów. Niektóre z nich były fragmentami większych kolekcji. Bogactwo form i technik wykonania, różny wiek i jakość oraz częste wydawanie znaczków jako serii zadecydowało o tym, że zrodził się pomysł zgromadzenia jak największej ilości pamiątek turystycznych, usystematyzowania ich i eksponowania.

W lutym 1997 r. rozpoczęto tworzenie muzeum.

Przygotowanie pierwszej wystawy poprzedziły konsultacje ze znanymi kolekcjonerami pamiątek turystycznych z całego kraju (m.in. W. Kowalskim, Z. Lewandowskim). Korzystano z dorobku najsilniejszych polskich ośrodków kolekcjonerskich, czyli Warszawy, Opola i Lublina oraz opracowanego, przez Komisję Krajoznawczą ZG PTTK, wykazu kolekcjonerów-krajoznawców. Pewną wskazówką były również regulaminy odznak przygotowanych dla PTTK-owskich „zbieraczy”.⁴⁰

Dzięki tym działaniom udało się ustalić ilość istniejących referatów regionalnych odznak krajoznawczych oraz sporządzić wykaz odbywających się cyklicznie imprez turystycznych, posiadających pamiątkowe znaczki. Wypracowano zasady przechowywania i eksponowania zbiorów.

Pierwsza ekspozycja niewielkiego fragmentu radomskiej kolekcji nastąpiła podczas zjazdu oddziału PTTK w Radomiu 17 marca 1997 r. Następną okazją do zaprezentowania części kolekcji były obchody 90-lecia Oddziału PTTK w dniu 19 października 1998 r. w Muzeum Okręgowym w Radomiu. Wówczas to znaczki pokazano w towarzystwie eksponatów z dawnego muzeum PTK w Radomiu. Kolejną prezentacją była wystawa ponad 1500 eksponatów na V Kongresie Krajoznawstwa Polskiego w Gnieźnie. Ekspozycje spotkały się ze sporym zainteresowaniem. Dzięki temu 15 grudnia 1998 r. Zarząd Oddziału podjął uchwałę o powołaniu od 1 stycznia 1999 r. Muzeum Pamiątek Turystycznych PTTK. Organizatorem i kustoszem muzeum został D.M. Zając.⁴¹

Kolejnym etapem było rozprowadzanie, pod patronatem Regionalnej Pracowni Krajoznawczej, ulotek informujących o tworzącym się muzeum na następujących imprezach: Walnym Zajeździe PTTK w Lublinie, Centralnym Zlocie Turystów Kolarzy '97, Krajowej Naradzie Aktywu Imprez na Orientację w Warszawie, Zlocie Przewodników w Modlinie, CZAK-u 1998 w Gdańsku oraz rozesłanie pism do wszystkich referatów weryfikacyjnych regionalnych odznak krajoznawczych w Polsce. Zaowocowało to znacznym powiększeniem zbiorów.

³⁹ Księga pamiątkowa Muzeum Regionalnego w Radomiu, H353/3955, k.1.

⁴⁰ W. Kowalski, Kolekcjonerstwo krajoznawcze w PTTK, www.khit.pttk.pl.

⁴¹ K. Bielecki, I. Wiernicka, Kalendarium, [w:] 50 rocznica Oddziału Miejskiego PTTK im. ks. J. Wiśniewskiego, s. 45.

Fot 3. Dziedziniec kamienicy przy ul. Miłej 10

Jednocześnie, w wyniku ponad 2-letnich starań organizatorów muzeum o lokal, na cele placówki przeznaczono poddasze budynku przy ul. Miłej 10. W tej zabytkowej kamienicy mieściła się dawniej fabryka gwoździ, a także siedziba Radomskiego Przedsiębiorstwa Obrótu Surowcami Włókienniczymi i Skórzanymi. Posesja obejmująca kamienicę i dość dużą działkę została przekazana przez władze miasta Zarządowi Oddziału Miejskiego PTTK w Radomiu 26 września 1986 r. W kamienicy umieszczono początkowo BORT, dział księgowości, dział transportu, kasę walutową i biuro Zarządu Wojewódzkiego PTTK. W latach 1986–1990 funkcjonowała tam restauracja „Tramp”,⁴² a w 1989 r. przeniesiono do niej także Regionalną Pracownię Krajoznawczą PTTK⁴³. Po kilku latach pracownia wróciła jednak na ul. Traugutta 46/48, a pozostałe po niej pomieszczenia przeznaczono dla tworzącego się muzeum. Dzięki pracy społecznej udało się je odremontować i wyposażyć w gabloty oraz podstawowe umeblowanie. W ten sposób pięć amfiladowo ustawionych pomieszczeń, o powierzchni 76,1 m², stało się siedzibą muzeum.

Kontynuowano prace nad usystematyzowaniem zebranych eksponatów. Do muzeum z pomocą przyjeżdżali młodzi ludzie z całej Polski (Gdańska, Warszawy, Koszalina, Poznań, Częstochowy, Zielonej Góry, Szczecina, Sanoka), przywożąc kolejne pamiątki turystyczne. Działo się to jeszcze przed oficjalnym otwarciem placówki.

Fot. 4 Wejście do muzeum

W dniu 19 lipca 1999 r. Komisja Opieki Nad Zabytkami ZG PTTK wpisała Muzeum Pamiątek Turystycznych PTTK do rejestru muzeów regionalnych PTTK. W grudniu 1999 r. rozpoczęto starania o zatwierdzenie statutu muzeum przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Udało się to 30 czerwca 2001 r., kiedy muzeum zostało wpisane do Państwowego Rejestru Muzeów.⁴⁴

W dniach 7–8 października 2000 r., w czasie Ogólnopolskiego Szkolenia Regionalnych Pracowni Krajoznawczych PTTK, uczestnikom zaprezentowano, czekającą już tylko na oficjalne otwarcie, ekspozycję muzeum.⁴⁵

Muzeum posiadało wówczas około 8500 eksponatów. Większość z nich stanowiły znaczki pamiątkowe (blisko 8000 szt.), reszta to medale, proporce, plakietki, naszywki, książeczki i inne. Zaprezentowanych na ekspozycji było jedynie 3000 z nich.

Dzień 9 lutego 2002 r. – dzień oficjalnego otwarcia, jest chyba najważniejszą datą w dotychczasowej historii muzeum. Na uroczystości zgromadzili się: senator RP – Zbigniew Gołąbek, p.o. Generalnego Konserwatora Zabytków – Marek Rubnikowicz, Prezydent Miasta Radomia – Adam Włodarczyk, członkowie Komisji Opieki nad Zabytkami ZG PTTK oraz członkowie i sympatycy radomskiego Oddziału PTTK. Muzeum poświęcił Członek Honorowy PTTK – ks. prałat dr Jerzy Pawlik.⁴⁶

Fot. 5 Uroczyste otwarcie muzeum

Głównym celem Muzeum Pamiątek Turystycznych PTTK jest gromadzenie zbiorów o tematyce turystycznej i turystyczno-sportowej oraz ich popularyzacja.

---

⁴² K. Bielecki, I. Wiernicka, Kalendarium, [w:] 50 rocznica Oddziału Miejskiego PTTK im. ks. J. Wiśniewskiego, s. 32.

⁴³ Ibidem, s. 35.

⁴⁴ Ibidem, s. 49.

⁴⁵ Ibidem, s. 47.

⁴⁶ Ibidem, s. 50-51.

Aby zrealizować te cele powołano cztery działy. Największe to dział pamiątki turystycznej (obejmujący znaczki, plakietki, proporce, ekslibrisy, medale, odznaczenia, pieczęcie itp.) i dział dokumentów (regulaminy, legitymacje, książeczki, plakaty itp.). Pozostałe dwa działy – popularyzatorski i informacji multimedialnej o zbiorach, mają promować kolekcję.

Dziś liczba eksponatów, przekazanych przez darczyńców z całego kraju i zakupionych ze środków własnych przez prowadzącego muzeum, przekracza 10 000. Jest to ogrom, który bez fachowej pomocy i ciężkiej pracy trudno usystematyzować.

Od 2007 r. trwają próby skatalogowania wystawionych eksponatów. Jest to jednak proces bardzo żmudny, wymagający czasu i znacznej wiedzy. Samo opracowanie standardowej karty inwentaryzacyjnej znaczka turystycznego ze spójną kafeterią okazało się trudne z powodu różnorodności cech zgromadzonych muzealiów.

Dodatkowym utrudnieniem jest to, że w Polsce nie ma innej placówki muzealnej o podobnym profilu. Istnieją wprawdzie trzy państwowe muzea związane z turystyką: Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie (organ zarządzający: Marszałek Województwa Mazowieckiego), Muzeum Sportu i Turystyki w Karpaczu (organ zarządzający: Zarząd Województwa Dolnośląskiego) oraz Muzeum Sportu i Turystyki w Łodzi, Oddział Muzeum Historii Miasta Łodzi (organ zarządzający: Urząd Miasta), ale dla wszystkich zasadniczym celem jest kolekcjonowanie i upowszechnianie pamiątek związanych ze sportem, a nie turystyką.

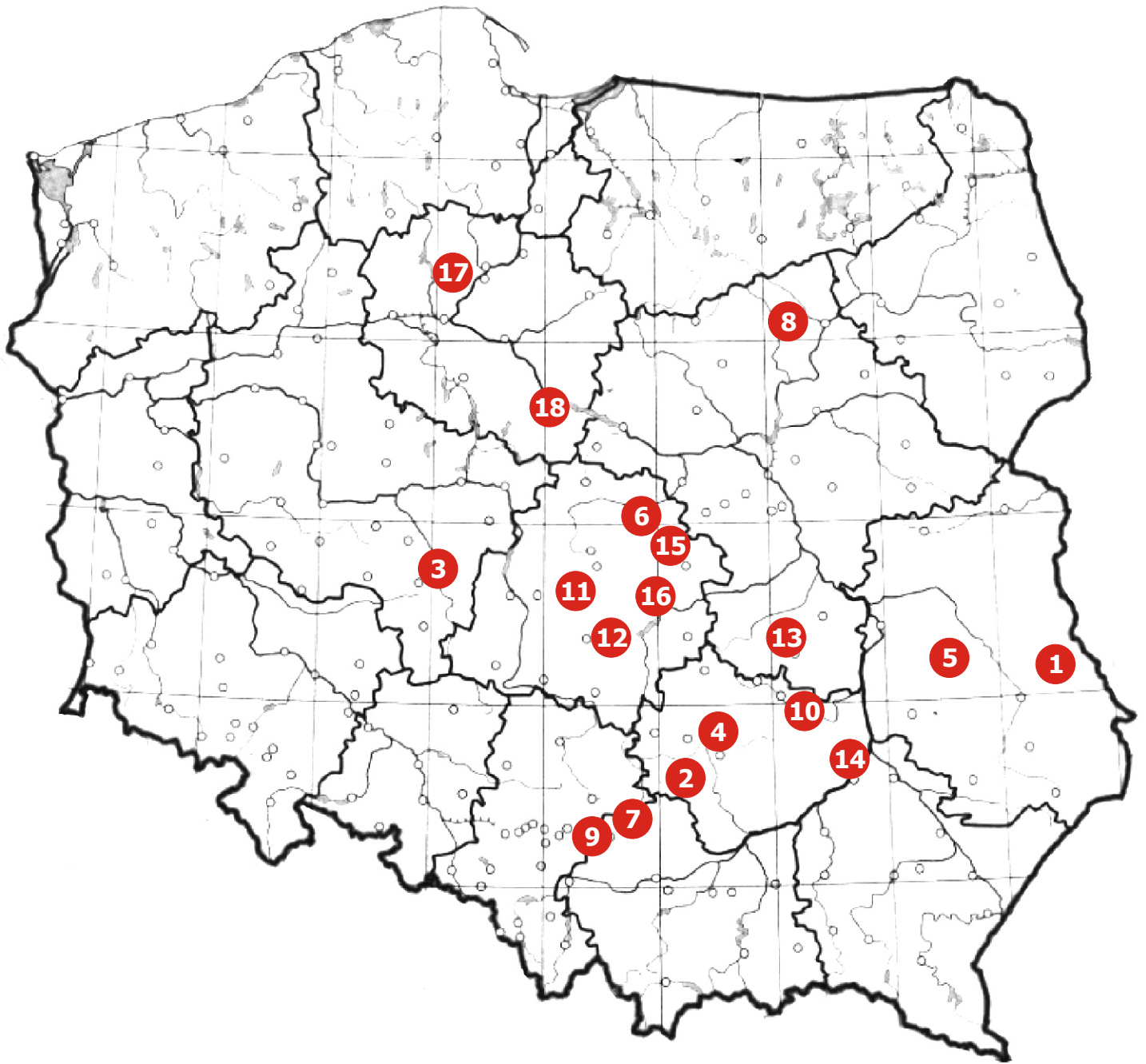
Mapa 5

Zbiory znaczków turystycznych stanowią marginalny fragment ich kolekcji, odpowiadający ułamkowi zbiorów zgromadzonych w Radomiu. Brak możliwości czerpania z profesjonalnie opracowanych zasad tworzenia, przechowywania i katalogowania znaczków turystycznych jest wielkim wyzwaniem dla społecznych opiekunów radomskiego muzeum. Inny problem wynika z braku środków na te cele. Szansą na wykorzystanie zasobów muzeum jest staranie się o pieniądze pochodzące z funduszy Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego oraz Unii Europejskiej. Wiadomo bowiem, że bez zewnętrznego finansowania muzeum nie będzie mogło normalnie funkcjonować i mimo swojej unikatowości, nie stanie się znaczącą atrakcją turystyczną.

Literatura

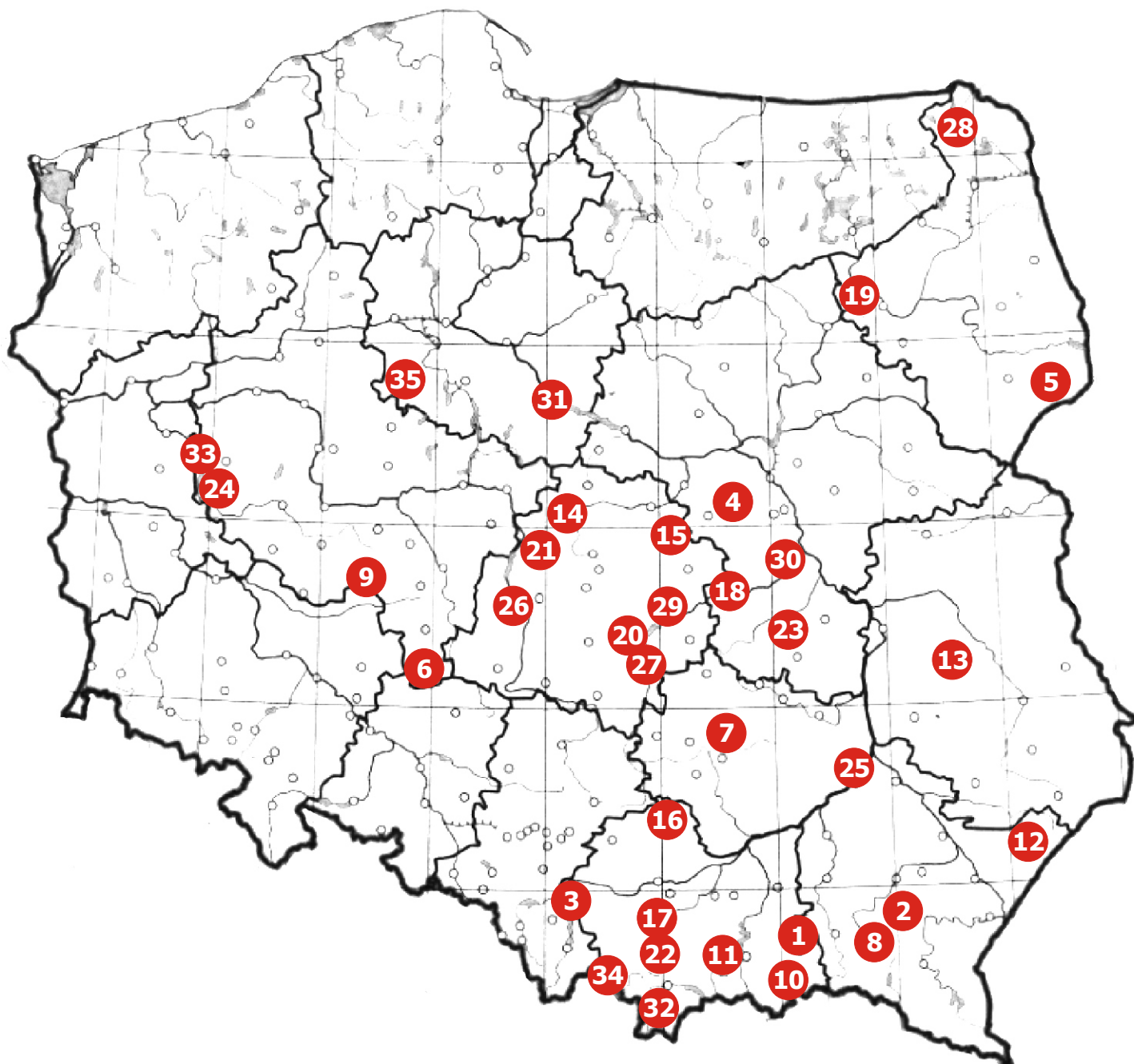
1. Albert D., 1986, Nowy obiekt PTTK-owski, „Radomir”, 4/86, Radom.
2. Antoniewicz W., 1930, Muzeum PTK w Radomiu, „Ziemia”, nr 15-18, s. 36-38.
3. Antoniewicz W., 1972, Muzea krajoznawcze w Polsce, „Ziemia”.
4. Antoniewicz W., 1977, Muzealnictwo i muzeografia w jedenastu rocznikach Ziemi, „Ziemia”, nr 1, s. 6-8.
5. Apanowicz A., 1966, Historia Muzeum Regionalnego w Radomiu, „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego”, t. III.
6. Boniecki J., 1974, Radomskie organizacje turystyczno-krajoznawcze, [w:] Turystycznym szlakiem. W stulecie turystyki polskiej i sześćdziesięciolecie powstania Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Radomiu, Radom, s. 6-29.
7. Dotkiewicz J., 1983, Z dziejów radomskiego Oddziału PTTK, [w:] Siedemdziesiąt pięć lat radomskiego ruchu turystyczno-krajoznawczego, Radom, s. 34-35.
8. Dotkiewicz J., 1985, 35-lecie Oddziału Miejskiego PTTK w Radomiu, „Radomir”, 2/13/88, Radom.
9. Diczkaniec A., Kapłon J., 1997, Ośrodki Kultury i Historii Turystyki Górskiej, [w:] Społeczna opieka nad zabytkami, PTTK, Komisja Opieki nad Zabytkami ZG, Warszawa, s. 118-129.
10. Kowalik W. M., Karol Hoppen, artysta-kolekcjoner, „Wczoraj i dziś Radomia”, nr 2/2/1999, Radom.
11. Kowalski W., Kolekcjonerstwo krajoznawcze w PTTK, www.khit.pttk.pl.
12. Cichy W., 1997, Raport o stanie muzealnictwa PTTK. Stan na czerwiec 1997 roku, [w:] Społeczna opieka nad zabytkami, PTTK, Komisja Opieki nad Zabytkami ZG, Warszawa, s. 97-117.
13. Midura F., Idea ochrony zabytków w działalności Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, [w:] Ziemia. 100-lecie powstania Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego 1906-2006., ZG PTTK, s. 195-202.
14. Midura F., 2004, Społeczna opieka nad zabytkami na ziemiach polskich do 1918 roku, „Kanon”, Warszawa.
15. Otołńska R., 2001, Polskie Towarzystwo Krajoznawcze w Radomiu w latach 1908-1939, Radom.
16. Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. Sprawozdanie za rok 1917, Warszawa 1918.
17. 50 lat Muzeum Regionalnego w Radomiu. Informator. Radom 1973.
18. Szymański S., 1999, Muzea Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego 1906-1950, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa.
19. Witkowski S., 1985, Radom Dzieje miasta w XIX i XX w., PWN, Warszawa.

Muzea PTK w obecnych granicach Polski (1930 r.)

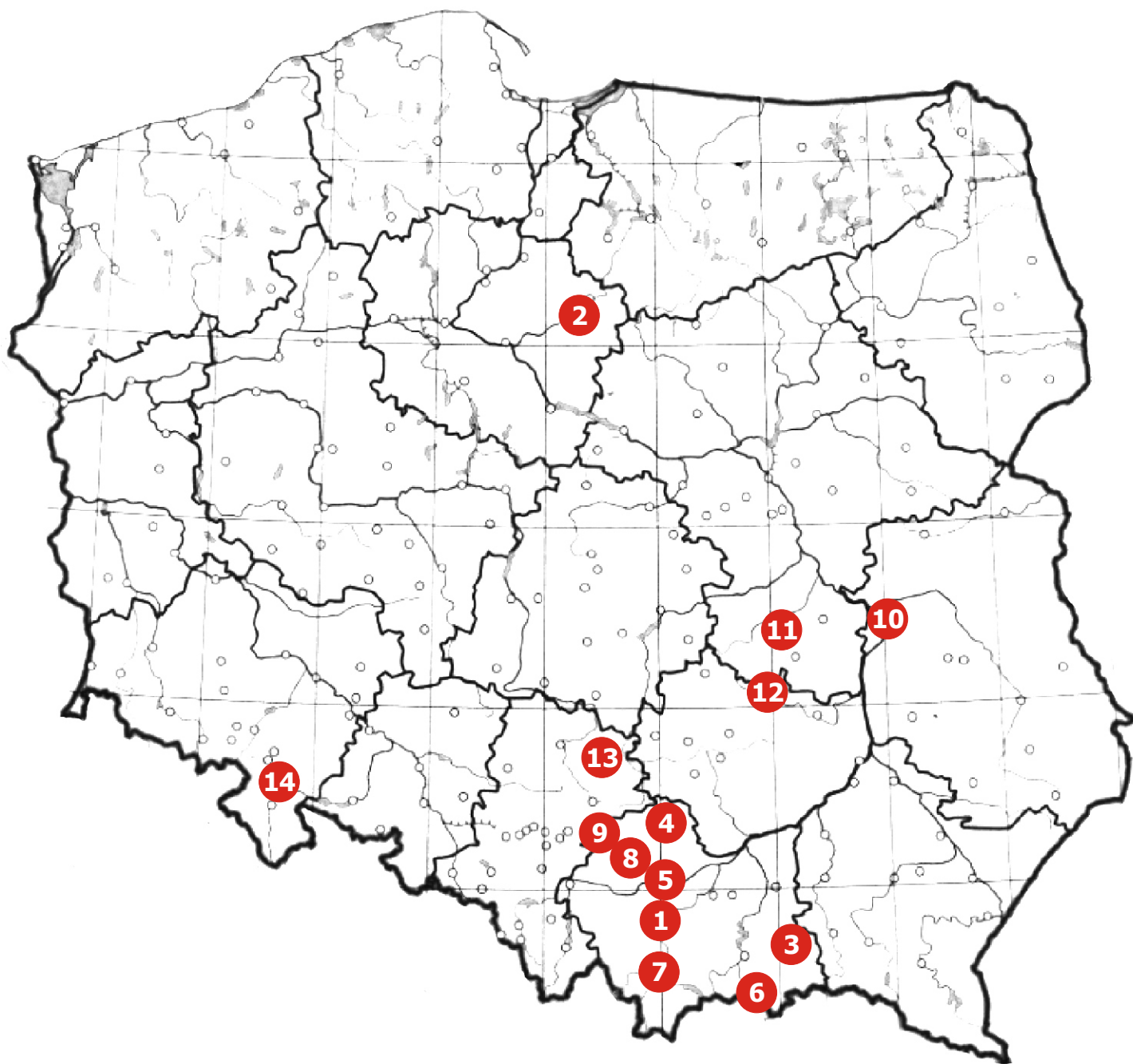
1. Chelm, 2. Jędrzejów, 3. Kalisz, 4. Kielce, 5. Lublin, 6. Łowicz, 7. Miechów, 8. Nowogród Łomżyński, 9. Olkusz, 10. Ostrowiec, 11. Pabianice, 12. Piotrków, 13. Radom, 14. Sandomierz, 15. Skierniewice, 16. Tomaszów, 17. Tuchola, 18. Włocławek

Muzea PTT, PTK i PTTK rozwiązane, przekazane władzom samorządowym lub państwowym jednostkom muzealnym do 2008 roku

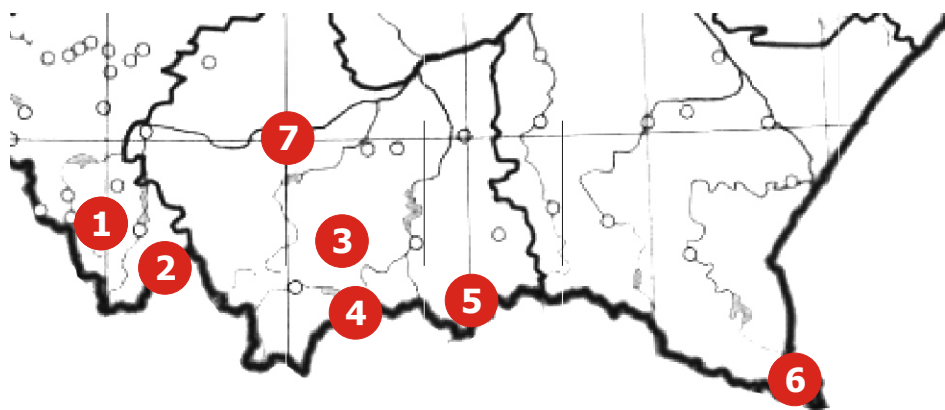
1. Biecz, 2. Brzozów – MR im. doc. dra A. Fastnacha, 3. Gorzeń Górny – Muzeum im. E. Zegadłowicza, 4. Grodzisk Mazowiecki, 5. Hajnówka – Muzeum Historii Ruchu Rewolucyjnego, 6. Kępno, 7. Kielce – Muzeum Świętokrzyskie, 8. Krosno, 9. Krotoszyn – MR PTTK im. H. Ławniczaka, 10. Krynica Górna – Muzeum Przyrodnicze, 11. Limanowa – Muzeum Ziemi Limanowskiej, 12. Lubaczów, 13. Lublin, 14. Łęczyca – Muzeum Ziemi Łęczyckiej, 15. Łowicz, 16. Miechów, 17. Myślenice, 18. Nowe Miasto n. Pilicą, 19. Nowogród Łomżyński – Muzeum Kurpiowskie, 20. Piotrków Trybunalski, 21. Poddębice, 22. Rabka, 23. Radom, 24. Rakoniewice – Wielkopolskie Muzeum Pożarnictwa PTTK, 25. Sandomierz, 26. Sieradz, 27. Sulejów Podklasztorze – Muzeum Krajoznawcze, 28. Suwałki, 29. Tomaszów Mazowiecki, 30. Warka – Muzeum im. K. Pułaskiego, 31. Włocławek, 32. Zakopane – Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chałubińskiego, 33. Zbąszyń – MR Ziemi Zbąszyńskiej PTTK, 34. Zubrzyca Górna – Muzeum-skansen, 35. Żnin

Muzea PTTK w 2008 r.

1. Muzeum Regionalne PTTK im. Władysława Kowalskiego – Dobczyce, 2. Muzeum Regionalne PTTK – Golub-Dobrzyń,
3. Muzeum Regionalne PTTK im. Ignacego Łukasiewicza – Gorlice, 4. Muzeum Regionalne PTTK i Urzędu Gminy – Iwanowice,
5. Regionalne Muzeum Młodej Polski PTTK „Rydłówka” – Kraków, 6. Muzeum Regionalne PTTK – Muszyna,
7. Muzeum Podhalańskie PTTK im. Czesława Pajerskiego – Nowy Targ, 8. Muzeum Regionalne PTTK „Bazar Warszawski” – Ojców,
9. Muzeum Regionalne PTTK im. Antoniego Minkiewicza – Olkusz, 10. Muzeum Regionalne PTTK im. Izabeli ks. Czartoryskiej – Puławy, 11. Muzeum Pamiątek Turystycznych PTTK – Radom, 12. Muzeum Regionalne PTTK – Starachowice,
13. Muzeum Miasta i Rzeki Warty PTTK – Warta, 14. Muzeum Regionalne PTTK „Zamek Grodno” – Zagórze Śląskie

Ośrodki Kultury i Historii Turystyki Górskiej

1. Baraniogórski OKTG Na Przysłopie „U ródle Wisły”, 2. Markowe Szczawiny, 3. OKTG „Na Turbaczu”, 4. OKTG w Pieninach, 5. OKiTG „Na Jaworzynie Krynickiej”, 6. OKTG w Ustrzykach Górnych, 7. Ośrodek Dokumentacji Turystyki Górskiej w Krakowie

Muzea kolekcjonujące eksponaty związane z turystyką

1. Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie (Marszałek Województwa Mazowieckiego),
2. Muzeum Sportu i Turystyki w Karpaczu (Zarząd Województwa Dolnośląskiego),
3. Muzeum Sportu i Turystyki w Łodzi, Oddział Muzeum Historii Miasta Łodzi (Urząd Miasta)
4. Muzeum Pamiątek Turystycznych PTTK w Radomiu (Zarząd Główny PTTK)